

SIMPOZIONUL NAȚIONAL CONSTANTIN NOICA

Ediția a IV-a

„LA ÎNCEPUT ERA CUVÂNTUL”

Constanța, 17–18 mai 2012

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul de Filosofie și Psihologie
„Constantin Rădulescu-Motru”

UNIVERSITATEA „OVIDIUS”
DIN CONSTANȚA
Facultatea de Teologie Ortodoxă

SIMPOZIONUL NAȚIONAL „CONSTANTIN NOICA”

Ediția a IV-a

„LA ÎNCEPUT ERA CUVÂNTUL”

Constanța, 17–18 mai 2012

Coordonator: ALEXANDRU SURDU
Ediție îngrijită de: OVIDIU G. GRAMA

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
BUCUREȘTI, 2013

Copyright © Editura Academiei Române, 2013.
Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate editurii.

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5
050 711, București, România
Tel.: 4021-318 81 06, 4021-318 81 46
Fax: 4021-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro
Adresa web: www.ear.ro

Referenți: acad. Vasile Tonoiu
conf. univ. dr. Viorel Cernica

CARTEA A APĂRUT CU SPRIJINUL ARHIEPISCOPIEI TOMISULUI,
PRIN BUNĂVOINȚA ÎPS TEODOSIE,
ARHIEPISCOPUL TOMISULUI

Redactor: Adrian Mircea DOBRE
Tehnoredactor: Luiza DOBRIN
Coperta: Mariana ȘERBĂNESCU

Bun de tipar: 18.02.2013 Format: 16/70×100
Coli de tipar: 15,75
C.Z. pentru biblioteci mari: 136.4(498)(082)
C.Z. pentru biblioteci mici: 136.4

CUPRINS

Simpozionul Național Constantin Noica, ediția a IV-a, „La început era Cuvântul”, Constanța 17–18 mai 2012 (prezentare de VICTOR EMANUEL GICA).....	9
Î.P.S. TEODOSIE, Arhiepiscopul Tomisului, Cuvântul de deschidere a lucrărilor.....	11
ALEXANDRU SURDU, Întru obârșie era rostirea.....	14
VASILE NECHITA, Rostirea despre frumos și frumusețea sfințeniei.....	16
NICOLAE GEORGESCU, Cuvânt, comunicare, punctuație. O aplicație noiciană.....	21
MONA MAMULEA, La început a fost povestea: Despre funcția cognitivă a narațiunii în mitologie și știință.....	35
DRAGOȘ POPESCU, Element și mediu în filosofia lui Constantin Noica.....	42
MARIN DIACONU, Constantin Noica, plâsmuitor de termeni filosofici.....	55
CLAUDIU BACIU, Rostire și ființă la Constantin Noica.....	61
ION DUR, Arheologie a cuvintelor, cuminecare și comunicare.....	67
MARIUS DOBRE, Semnificații ale limbajului filosofic românesc în dezbaterăa lui Vulcănescu, Cioran și Noica.....	79
ȘTEFAN-DOMINIC GEORGESCU, Logica lui Hermes – un model de logică speculativă.....	85
MARIUS AUGUSTIN DRĂGHICI, Constantin Noica. Cuvinte pentru „noua generație”....	89
ADRIAN MIRCEA DOBRE, Interacțiuni ale lui Constantin Noica cu fenomenul politic și cultural naționalist din România interbelică.....	111
MIHAIL M. UNGHEANU, Despre substratul teologic al problemei libertății în modernitate.....	115
MIRCEA LĂZĂRESCU, Noica înțeleptul: de la temeiul rostirii la unica distribuire a Unului.....	126
FLOREA LUCACI, Cuvântul și întemeierea onto-logică.....	133
ALEXANDRINA DRAGOMIR, Studiu asupra muzicalității limbajului filosofic al lui Constantin Noica.....	149
IOAN BIRIȘ, Puterea cuvântului: între comunicare și comuniune. Elemente de filosofia limbajului la Constantin Noica.....	156
ANTON ADĂMUȚ, Noica și operatorul de smintire.....	169
NICOLAE V. DURĂ, Teologia și Filosofia: convergențe sau divergențe ideatice?.....	175
TITUS LATES, Rostul cuvântului în logica lui Hermes.....	208
MIHAI POPA, Sinteza istorică prin prisma raportului dintre devenire și conținut istoric la Constantin Noica și Gh. I. Brătianu.....	715
ȘERBAN N. NICOLAU, Constantin Noica despre dreapta potrivire a numelor.....	221
CEZAR ROȘU, Logică și ontologie la Constantin Noica.....	225
COSMA MITU, Simple introduceri la bunătatea timpului nostru.....	230
ADRIAN VASILE, Textele scripturistice în scrisul lui Noica.....	233
FLORIN DRĂGOI, Fiul risipitor și Fratele după <i>Jurnalul filosofic</i> al lui Constantin Noica..	238
ANASTASIA DUMITRU, <i>Miorița</i> ca des-tăinuire.....	243
DOINA RIZEA, Timpul lung în viziune noiciană.....	258

ROSTUL CUVÂNTULUI ÎN LOGICA LUI HERMES

TITUS LATES

Ne dăm repede seama, deschizând *Scrisori despre logica lui Hermes*, că nu este vorba aici despre o logică a cifrelor și formulelor (auto)suficiente, ci este vorba despre o logică a cuvintelor/a rostirilor. Noica își anunța intenția unei astfel de logici într-o însemnare din anii '60 din *Jurnal de idei*, scriind că „logica trebuie să pornească de la logos, cuvânt”¹. „Simplul cuvânt generează totul, cu echivocul lui: e și epitafor (indicație determinatoare) sau epi-tet, și *arhé*, principiu al lucrului”, mai spune el în același loc, numindu-l pe Adam „primul logician” pentru că „a dat numele *lor* lucrurilor: iar așa cum le-a *numit* așa *sunt*”.

Putem privi acest obiect al logicii lui Hermes fie ca fiind cuvântul în orizontul rostirii, fie operând cu echivalența dintre cuvânt și rostire, propusă de Noica în *Rostirea filosofică românească*.

În primul caz, de exemplu, o formulă de tipul „ x este muritor” nu este valabilă în logica lui Hermes pentru orice x , ci doar dacă x are un „orizont”/„se află într-un orizont al rostirii”, de exemplu dacă x este Socrate cel despre care știm atât de multe lucruri în legătură cu „pregătirea lui pentru moarte”. Nu este totuna „Socrate este muritor” cu „Elpenor e muritor” sau „Koriskos este muritor”, spune Noica. Pe Elpenor nu îl găsim decât o dată citat de Homer, iar Koriskos este numit, undeva, în ironie, de Aristotel. Că ei sunt muritori, ca noi toți, este o simplă chestiune de statistică. În cazul lor, afirmațiile de mai sus nu sunt decât „fișe de constatare” și nimic mai mult. Este adevărat că ele au aceeași formă cu „Socrate este muritor”, este adevărat că logica este interesată de forme, și logica lui Hermes nu face excepție de la această regulă, dar, cu privirea „logicii” lui Noica, nici Elpenor, nici Koriskos nu pot trimite la „forma” de muritor. În cazul lor, condiția de muritor apare în chip negativ, ca la toți cei care sunt în pasivitate față de moarte. Doar pentru Socrate apare necesitatea unei dovezi „logice”. Doar el iese din indiferența lumii și stă sub tensiunea unei ordini. El este o existență privilegiată, și atunci este necesar un demers privilegiat tocmai spre a dovedi ceea ce părea de necrezut la început, că până și el este muritor. În cazul lui, în locul unei fișe de înregistrare, trebuie încercată o demonstrație. Socrate e muritor cu *pozitivul* condiției de muritor, cum spune Noica. El își asumă condiția aceasta, se pregătește

¹ C. Noica, *Jurnal de idei*, text stabilit de: Thomas Kleininger, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Sorin Vieru, [indici alcătuiți de Oana Vlad și Victor Bârsan], București, Humanitas, 1990, p. 107.

prin ea și arată, cu excepția sa, că regula vieții de om este totuși pregătirea pentru moarte. Abia cu Socrate, sau cu cineva ca el, se creează un câmp logic în locul inerției statistice². Noica presupune că „logica ar putea reieși dintr-o *teorie a câmpului logic*”³, iar cuvântul este „un prim demers de-a crea câmpul logic”, după cum notează în *Jurnal de idei*⁴. Aceeași idee îi este sugerată după analiza lui „întru” în *Rostirea filosofică românească*⁵.

În cel de-al doilea caz trebuie să ne închipuim că în logica lui Hermes vom găsi, pe lângă exemplele banale din manualele obișnuite de logică, și formule de tipul „iubește și fă ce vrei”, care pot fi demonstrate ca fiind „perfect” adevărate, saturate, deci ca având o valoare logică/de adevăr. După Noica, „iubește și fă ce vrei”, a lui Augustin, încorporează exemplar triunghiul logic. În viziunea lui, această „rostire” nu conduce neapărat la inferențe în formă, dar implică din plin inferențe în fond. Căci „iubește” trimite deopotrivă spre „tu, ființă *individuală*” și deschide prin forma sa tranzitivă către „natura *generală*, încorporată sau liberă, fără de care iubirea este evanescentă”; iar „vorba” neașteptată „fă ce vrei” exprimă, în fapt, tocmai „libertatea, bogăția și noutatea *determinațiilor* pe care și le poate da individualul, sub regimul generalului nou ce l-a scos din inerția lui umană”. Tradusă „logic” de Noica, expresia devine: „dă-ți orice *determinații* vrei; ele toate vor sta sub acel *ordo amoris* care investeste libertatea ta, până la a face din ea o veritabilă deducție”⁶. Astfel, în spiritul logicii lui Hermes, rostirea augustiniană are „echilibrul și adâncimea unei formații logice saturate”, deși nu este un argument, un silogism sau o demonstrație.

Noica vorbește în *Scrisori despre logica lui Hermes* despre șase tipuri fundamentale de rostire⁷, dându-le denumiri ce corespund „maladiilor spiritului” dintr-o lucrare anterioară⁸:

1. Descriptivă: rostirea de tipul individual–determinații (I–D); pe planul culturii este echivalentă cu *narațiunea*, care, „de la atâtea modalități imediate, cum ar fi cele anecdotice, se ridică la elaborări culturale organizate, cum ar fi romanul”;
2. Definitivă: rostirea de tipul determinații–general (D–G); pe planul culturii este echivalentă cu *cunoașterea*, în care „determinațiile variate și aparent libere sunt subsumate claselor de ordin general”;
3. Realizantă: rostirea de tipul general–individual (G–I), care în climatul științei este *practica* sau *aplicația*. În acest caz, „logica lui Hermes își face, unificând abia ea sensurile diferite și chiar opuse ale câte unui cuvânt ca «practic», buna datorie de-a arăta drept una în formă ceea ce este dezbinat în materie”;

² C. Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, București, Cartea Românească, 1986, pp. 28–30.

³ *Ibidem*, p. 20.

⁴ C. Noica, *Jurnal de idei*, ed. cit., p. 131.

⁵ C. Noica, *Rostirea filosofică românească*, București, Editura Științifică, 1970, p. 39.

⁶ C. Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, ed. cit., p. 67.

⁷ *Ibidem*, pp. 75–83.

⁸ C. Noica, *Spiritul românesc în cumpătul vremii: șase maladii ale spiritului contemporan*, București, Editura Univers, 1978.

4. Integrantă: rostirea de tipul individual–general (I–G), care pe planul culturii este echivalentă cu *contemplația*, opusul practicii, fie ea chiar morală. Logosul ajunge la treapta de logos contemplativ, după ce logosul narativ a făcut loc celui cunoscător, apoi celui operativ, fără ca aceasta să însemne că a pierdut total contactul cu celelalte modalități ale culturii, în particular cu cunoașterea. „O ipoteză, în definitiv, este și ea o rostire de ordinul integrantei, ridicând de-a dreptul la lege, sau la o schiță de lege. Un proverb face la fel”, spune Noica;

5. Delimitantă: rostirea de tipul general–determinații (G–D), care reflectă însuși faptul culturii, în sensul ei imediat care „nu revoluționează sau modifică lumea, ca realizanta, dar nici nu riscă să se desprindă de ea, contemplativ sau măcar cu înțelepciunea proverbului, ca integranta, ci caută modulațiile nesfârșite ale generalului prin noi determinații. Exercițiul ei este și el deschis, până la desfătarea pură a jocului secund”;

6. Particularizantă: rostirea de tipul determinații–individual (D–I), care reflectă faptul civilizației. Noica ne asigură că deși s-ar părea că absența (în realitate uitarea) generalului face din particularizantă o modalitate de vorbire mai joasă, și cu această modalitate de rostire sunt posibile mari afirmări ale spiritului, care vor regăsi cultura, practica, cunoașterea și semnificația istorică (mai puțin contemplația).

Toate aceste tipuri de rostire, în viziunea lui Noica, duc la orientări culturale diferite, dar se regăsesc, totodată, ca formații logice precare, în tendința comună a punerii lor în rost. În *Rostirea filosofică românească*, Noica spunea că „rostire ar putea acoperi o bună parte din echivocul fecund al lui logos: dela *flatus vocis* la rostul ultim al lumii”, fiind de părere că „La început a fost Cuvântul” ar putea fi mai bine redat prin „La început a fost Rostirea”, adică punerea în rost, rostuirea lucrurilor, sau și mai bine – dacă ținem cont că textul grec spune: în principiu – prin „Întru început a fost Rostirea”⁹, adică punerea lucrurilor într-o „logică”, respectiv într-o „logică ontologică”, cum va fi (am văzut că este) logica lui Hermes.

Vorbind despre prima operație logică din logica lui Hermes și despre prima formă logică, Noica ajunge la același obiect al logicii lui Hermes.

Prima operație logică în logica lui Hermes este disocierea¹⁰. Revenind la exemplele anterioare, Noica ne amintește că „odată rostită propoziția «Elpenor e muritor», ea nu mai spune nimic altceva: trebuie să o compui cu alte propoziții ca să obții un exercițiu logic”. În schimb, asupra propoziției formate despre Socrate va trebui să *întârziem*, căci ea singură își face alte propoziții: „Socrate nu reprezintă o realitate individuală punctiformă, o constantă individuală, cum este celălalt. El intră în fluiditate, așa cum intrau rapoartele. În felul său de a purta generalul cu sine, departe de a fi dizolvat de acesta, ca oricare Elpenor, el intră în dislocanța

⁹ C. Noica, *Rostirea filosofică românească*, ed. cit., p. 23.

¹⁰ C. Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, ed. cit., pp. 43sq.

adusă de rațiune și trece dintr-un raport cu sine într-altul, căci este disociat de general și trebuie totuși să-și exprime unitatea cu el. Identitatea sa o dă succesiunea rapoartelor în care se reasează de fiecare dată. La rândul său generalul singur – aici condiția de muritor – își poate da, dincolo de cazul lui Socrate, orice alte determinatii, ca tot atâtea rapoarte cu sine. Acest dublu șir de determinatii stau față în față, atunci când individualul și generalul s-au disociat, fiecare cu legea lui de compoziție internă.[...] Disociația a creat un univers încărcat de tensiune, iar formele pe care le îmbracă tensiunea înlăuntrul lui ar trebui să fie formele, conexiunile și structurile logice”. La Noica „universul logic” se deschide prin discluziunea/disocierea produsă în unitatea inițială, la fel cum „cu o disociație fundamentală începe orice lume”, adăugând că „s-a disociat ceva printr-un big-bang, atunci când omul a început să vorbească și a dat prin limbi *universul rostirii* (subl. n.)”.

Prima formă logică în logica lui Hermes poate fi concepută ca o *funcție*¹¹, concepție care nu poate face abstracție de *sens* și de *procesualitate*. Orice funcție are o istorie, este urmare/parte a unui proces, de unde și denumirea specifică de *krinamen* folosită de Noica pentru a încorpora procesualitatea. Krinamenul se referă la o disociere urmată de o cuplare fără a-și uita originile. Astfel intră în joc sensul/„noima”, cum spune Noica, cea care duce la *forma individualului*/prima formă logică. De aici încolo am putea numi individualul obiect al logicii lui Hermes. Adică după ce ne dăm seama de legătura necesară dintre individ și numire/cuvânt. Stabilind legătura indisolubilă dintre cuvânt și sens putem, de asemenea, numi logica lui Hermes logica sensului. Vorbind în alți termeni, metaforici, despre origini și individualitate, Noica descria astfel cuvântul la începutul lucrării *Creație și frumos în rostirea românească*: „Un cuvânt e un arbore. Că s-a născut pe pământul tău ori a căzut ca o sămânță din lumea altora, un cuvânt este, până la urmă, o faptură specifică. A prins rădăcini în huma țării tale, s-a hrănit din ploile ei, a crescut și s-a resfîrat sub soare ce nu e nicăieri același, iar așa cum este nu poate fi lesne mutat din loc, transplantat, tradus”¹². Acest cuvânt, căruia Noica i-a sondat originile, face obiectul logicii lui Hermes. Acest cuvânt care de fiecare dată „e altul decât cel obișnuit; sau e același, cu altă funcție”¹³. În încheierea aceleiași lucrări, parcă pregătindu-i cariera „logică”, Noica spunea: „cuvântul poate purta în el o mai mare bogăție decât conceptul. Acesta nu are decât sferă și conținut., pe când cuvântul are sferă și *câmp*, așa cum au arătat-o cuvintele creației și frumosului din limba noastră. Sau și mai mult, cuvântul are sferă și câmp (însemnare și înțeles) – dar și libertate. Conceptul, care a înțeles să prindă lucrurile în unitatea lui, s-a prins el însuși, ca tot ce e tiranic; abia cuvântul, care parcă explorează lumea, cu polipii și antenele sale, poate scoate conceptul din îngheț. «Dați-mi voie să spun asta și asta», te ispitește cuvântul. El trimite la altceva, se

¹¹ *Ibidem*, pp. 53sq.

¹² C. Noica, *Creație și frumos în rostirea românească*, București, Editura Eminescu, 1973, p. 7.

¹³ *Ibidem*, p. 176.

joacă, se dezmințe, și până la urmă se contopește cu contradictoriul său dacă-i place, cum făceau dorul și alte cuvinte din limba noastră”¹⁴.

Dar cuvântul nu doar are/primește un rost în logica lui Hermes. Putem spune în egală măsură că rostirea/cuvântul dau un rost logicii [lui Hermes].

Noica demonstrează aceasta oferindu-ne, în primul rând, o nouă explicație a silogisticii prin tipurile fundamentale de rostire și prezintă semnificația deosebită a figurii a treia silogistice din acest punct de vedere.

Regândind silogismul prin tipurile de rostire, constată că „având generalul drept mediu, silogismul *figurii întâi* dovedește, prin el, o legătură necesară între individual și o determinație, de unde rezultă că va avea drept concluzie o *determinantă* (I–D). Spre a ajunge la o asemenea concluzie, trebuie alte două rostiri, care să conțină fiecare termenul general mijlocitor. Dacă pornim de la individual, rostirea cu termen general este *integranta* (I–G); dacă vrem să ajungem la o determinație plecând de la general, rostirea este o *delimitantă* (G–D). Atunci, cu o integrantă și o delimitantă, se poate obține concluzia cum că individualul posedă necesar o proprietate, adică se obține o determinantă, rostire ce nu mai conține termenul general, dar care este necesară, acum”¹⁵. De aceea, în final poate spune: „o *integrantă asociată unei delimitante dă o determinantă*”¹⁶ și, redând schematic figura ca o însumare de vectori, obține „silogismul perfect” al lui Aristotel. Analizează și cele două forme negative ale acestei figuri, constatând că „negația apare acum sub chipul «calității» rostirilor cu privire la determinații. (Căci așa cum cantitate nu există decât la individual, *calitate* are doar determinația)”¹⁷.

Despre silogismul *figurii a doua* spune că folosește aceleași trei rostiri fundamentale, delimitanta, integranta și determinanta (dar luate în chip diferit), fiind de părere că, în general, potrivit *rostirilor* fundamentale, silogismele aristotelice se întreprind toate numai cu aceste trei rostiri din cele șase. Explicația pe care încearcă să o dea este că toate celelalte trei rostiri, generalizanta (D–G), realizanta (G–I) și particularizanta (D–I), sunt inapte să servească unei explicații *cauzale*, cum vrea silogismul aristotelic. Silogismul figurii a doua nu i se pare spectaculos, constatând totuși că poate aduce ceva neașteptat cu concluzia lui negativă.

În cazul *figurii a treia*, Noica arată că din perspectiva pe care o aduce logica rostirilor fundamentale, aceasta, „săracă în aparență și tratată ca o Cenușăreasă a gândirii, are și ea trimiteri care o ridică, într-un sens, peste celelalte două”¹⁸. Tema figurii a treia vrea să arate în ce măsură un individual poate transfera unui general,

¹⁴ *Ibidem*, p. 177.

¹⁵ C. Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, ed. cit., pp. 84, 85.

¹⁶ *Ibidem*, p. 86.

¹⁷ *Idem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 89.

căruia i se subsumează, o proprietate de-a sa. De obicei ea dă un *silogism al accidentului*. Noica schimbă radical această perspectivă, luând în calcul cazul în care *individualul poartă asupra naturii adevărate a generalului*. Astfel, silogismul figurii a treia devine reprezentativ pentru el, demn de o caracterizare în termeni superlativi: „El este cea mai cutezătoare formă clasică de gândire, dintre cele mijlocite, căci face din individual termenul mediu. Se ridică așadar la lege de oriunde din lumea reală (ca holomerul, sau ca expresie a holomerului), nemaiaivând nevoie de prototipuri și zei. De aceea, un asemenea silogism poate satisface gândirea modernă, care a năzuit, și cu Hegel, către un *absolutes Wissen*, în sânul căruia imediatul să fie esențial”¹⁹. Noica arată cum, cu figura a treia, se poate ivi marea noutate.

Noica repune în discuție problema infinității și reevaluează inducția și deducția. „Logica lui Hermes își înțelege sarcina de-a pune în joc infinitatea și de-a reflecta, pe ecranul propriu, felul cum este ea pusă în joc peste tot în cultură, fie de către cunoaștere, fie de conștiința etică, fie de cea estetică”²⁰, spune el. În loc de inducție, „în loc de simpla conversiune a determinațiilor”, invocă mecanismul formal, care este „trecerea mediului extern cu infinitatea lui în mediul intern”²¹, iar în locul deducției obișnuite pune *distribuirea indiviză a mediului extern în medii interne diferite*²². Are astfel speranța că formulează mai adecvat procesele care se întâmplă în științele descriptive și în cele istorice, pe de o parte, în științele propriuzise, pe de alta.

Logica lui Hermes este mai mult decât o simplă logică. Este:

- o logică a invenției cu care se poate *înțelege* ivirea noului;
- o logică a integrării prin care îi putem acorda, de pildă, un statut logic rugăciunii;
- o logică pe baza căreia se pot produce organisme (cibernetice), nu doar simple mecanisme;
- o logică ce este în primul rând „pentru oameni, și abia apoi pentru pietre și pentru propoziții atomare”²³.

Dar, lucru important pentru noi, logica lui Hermes ne învață că fiecare cuvânt dă seama/trebuie să dea seama de limba căreia îi aparține pentru ca fiecare limbă să dea seama de întreg Logos-ul: „Logosul rostitor este efectiv în toate limbile, dar el însuși rămâne să se constituie din exercițiul lor”²⁴.

De aici și fundamentul concepțiilor exprimate în *Rostirea filosofică românească*:

1. Limbile sunt egale/cuvintele sunt egale;

¹⁹ *Ibidem*, pp. 92, 93.

²⁰ *Ibidem*, p. 97.

²¹ *Ibidem*, p. 103.

²² *Ibidem*, p. 108.

²³ *Ibidem*, p. 103.

²⁴ *Ibidem*, p. 156.

2. Limba română este datorare lumii cu restul/rostul ei de înțeles.

Prin punerea cuvântului/rostirii în centrul logicii, logica primește un rost în raport cu Realitatea. „Cuvântul care e purtat de conștiința vie a insului, de societate ca și de istorie, este un numen cu *tăria realului*”²⁵, aflăm de la Noica, înainte de a se despărți de cuvinte în *Creație și frumos în rostirea românească*.

Rostirea *abstrage* din realitate/își trage seva din Realitate, spre deosebire de propozițiile altor logici, care fac abstracție de realitate, devenind niște „fantome”²⁶. Se evită astfel aberația de *a dubla* lumea prin cuvinte/prin limbaj.

Ținând cont de echivalența dintre rost și deschidere, după ce am echivalat deja cuvântul cu rostirea, putem spune că logica lui Hermes este logica deschiderii rostirii.

Așadar, logica lui Hermes nu este doar logica cuvântului, logica rostirii sau logica rostirii filosofice românești, ci este și logica deschiderii rostirii, logica deschiderii sau logica închiderii care se deschide, adică logica întregii filosofii a lui Noica.

²⁵ C. Noica, *Creație și frumos în rostirea românească*, ed. cit., pp. 177, 178.

²⁶ C. Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, ed. cit., p. 170.